

Катя Чаралозова

СЕМАНТИКА НА ПЪЛНИТЕ СОБСТВЕНИ МЪЖКИ И ЖЕНСКИ ЛИЧНИ ИМЕНА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Преди да започна изложението, е необходимо да уточня, че какво означава самото име, няма да е предмет на анализ. Подобно изследване е една доста обширна тема, по която е работено и има значителен брой публикации. Статията няма за цел установяване на произхода или буквалния превод на български на дадено име. Няма да ни интересува фактът, че имена като Мария, Ана, Сава, Тома са еврейски, а пък Ангел, Александър, Васил, Георги, Стефан, Теодор са гръцки, а Виктор, Павел, Виктория и др. са латински. Това, че например името Евгения означава “благородна” или Виктория значи “победа”, а Стефан – “венчан”, също няма да е предмет на изследване.

Анализът на пълните собствени мъжки и женски имена в настоящата статия се осъществява от гледна точка на лингвистичната семантика и прагматика, тъй като собствените имена, един от трите класа езикови изрази, които служат за осъществяване на конкретна референция, притежават семантика, която е в основата си прагматична, отнесена към говорещите и контекста. По принцип основният метод за изследване на референцията е методът на тълкуването, който е възприет за основен и в работата, като семантиката на имената се изразява на естествен семантичен метаезик. Следва се разработеният от А. Вежбицка модел за описание системите на личните имена в типологично различни езици, основан на т. нар. “прототипи”, които отразяват “Основни отправни точки в пространството на човешките взаимоотношения” (Вежбицка 1992: 193).

Цел на настоящото изложение е, след като направи семантичен и прагматичен анализ на пълните мъжки и женски имена, да предложи една по-детайлизирана класификация на имената, отчитаща влиянието

на прагматични и семантични фактори при употребата им, като се мотивира за това.

Важна забележка за по-нататъшното изложение е, че значението на дадена форма се извежда въз основа на съпоставка между формите, с които тя се намира в конкуренция при употреба. Така например в зависимост от прагматичната ситуация при обръщение към възрастен, говорещият избира между две форми – пълната форма на името или кратката стандартна форма. Така се оформят двойки от имена (минимални двойки), между които се осъществява сравнението и съответно се прави тълкуването, основано на семантични и прагматични признаци.

Сега съществуващата класификация на личните имена, която намираме в Академичната граматика, е в известен смисъл неточна. Според нея пълните имена са класифицирани въз основа на признака “пол” на мъжки и женски лични имена. Но в тези две големи групи следва да се отделят подгрупи, основани на друг един признак, който по своята същност е прагматичен и дава възможност за детайлизиране на класификацията. На пръв поглед в имена като Иван, Стоян, Милен, Андрей, Боян, Дойчин, Орлин, Свилен, Хубен, Запрян, Красимир, Любомир, Мирослав, Борислав, Евгени, Мария, Вера, Иглика, Светла, Зоя, Мая, Магдалена, Ева и др. не може да се открие никакво различие, освен че с първите се назовават лица от мъжки пол, а с вторите – от женски. По този признак те са отделени и в сега съществуващата класификация. Въсъщност нещата не стоят точно така. Някои от тези имена като Иван, Красимир, Любомир, Мирослав, Борислав, Мария, Магдалена имат кратки форми, а други като Боян, Дойчин, Орлин, Свилен, Хубен, Запрян, Зоя, Мая, Вера, Ева – не. И това се отразява на тяхното семантично и прагматично значение. Когато едно име притежава кратък вариант и говорещият предпочете да се обърне към събеседника си с пълното име вместо с обичайната немаркирано кратко, това не е случаен факт, а означава нещо. Обикновено значи дистанцираност и липса на близост или някакво друго емоционално отношение. В случая говорещият може да направи избор, който избор е значещ. Когато се използват пълните имена за обръщение или за референция, те са маркирани, за разлика от имената, които не притежават кратки варианти. При имена като Иво, Евгени, Орлин, Свилен, Ева, Лора, Яна, които нямат кратки стандартни варианти, говорещият е лишен от възможността да избира как да назове събеседника си и по този начин да изрази

дистанцираност или някакво друго отношение. Такива пълни имена са немаркирани по своята същност. Следователно пълните имена, освен на мъжки и женски, следва да се поделят на маркирани и немаркирани. Маркирани са пълните имена, които притежават кратки варианти, защото изборът на пълно име вместо стандартното кратко е значещ, а немаркирани са имената, които нямат съкратени варианти (Вежбицка 1992: 193). От това следва, че различните имена притежават и различни изразни възможности. Изборът на пълно маркирано име за референция или обръщение носи допълнителна информация, от каквата са лишени немаркираните имена (Вежбицка 1992: 193). Това е универсалия, на която се подчинява и българската система на личните имена.

Коментираните особености на пълните лични имена се отразяват на тяхната семантика и прагматика и трябва да намерят съответен израз при тълкуването им. За българския език то изглежда примерно така:

ПЪЛНИ СОБСТВЕНИ МЪЖКИ И ЖЕНСКИ ИМЕНА

(Николай, Димитър, Валентин, Стоян, Явор, Теодора, Красимира, Яна и др.)

1. МАРКИРАНИ БЪЛГАРСКИ СОБСТВЕНИ ЛИЧНИ МЪЖКИ И ЖЕНСКИ ИМЕНА

(Александър, Петър, Радослав, Мария, Катерина, Татяна)

За обръщение:

А) Аз не се обръщам към теб така, както се обръщат обикновено към недобре познати и/или към напълно непознати хора, с които се намират в официални отношения.

Б) Аз не се обръщам към теб така, както се обръщат обикновено към близки и/или добре познати хора.

В) Аз се обръщам към теб така, както обикновено хората не се обръщат към децата.

Това тълкуване се отнася за имената, които са употребени като обръщения. При обикновена референтна употреба то има следния вид:

А) Аз не се отнасям към Х така, както обикновено се отнасят хората към недобре познати и/или към напълно непознати хора, с които се намират в официални отношения.

Б) Аз не се отнасям към Х така, както обикновено се отнасят към близки и/или добре познати хора.

В) Аз се отнасям към Х така, както обикновено не се отнасят към децата.

2. НЕМАРКИРАНИ ПЪЛНИ БЪЛГАРСКИ ЛИЧНИ МЪЖКИ И ЖЕНСКИ ИМЕНА

(Камен, Боян, Лора, Яна, Неда, Йона)

За обръщение:

А) Аз не се обръщам към теб така, както се обръщат обикновено към недобре познати и/или към напълно непознати хора, с които се намират в официални отношения.

Б) Аз не се обръщам към теб така, както обикновено се обръщат към децата.

При обикновена референтна употреба:

А) Аз не се отнасям към Х така, както се отнасят обикновено към недобре познати и/или към напълно непознати хора, с които се намират в официални отношения.

Б) Аз не се отнасям към Х така, както обикновено се отнасят към децата.

От приведените тълкувания става ясно, че семантичният инвариант на маркираните и немаркираните собствени лични български имена е различен.

Компонентът, който различава маркираните пълни имена от немаркираните, присъстващ в семантиката на маркираните пълни имена, а липсващ при тълкуването на немаркираните, е: “Аз не се обръщам към теб така, както обикновено се обръщат към добре познати хора или близки”. Именно неговото наличие в значението на маркираните форми обяснява защо изборът на пълно маркирано име при обръщение или обикновена референтна употреба, е специално средство, което служи да обозначи липса на близост и дистанцираност в отношенията между говорещите. Този компонент от своя страна прави тези имена маркирани по отношение на пълните имена без кратък вариант.

Между двата типа пълни имена съществува разлика и по отношение на компонентите: “Аз се обръщам към теб така, както не се обръщат към децата” (компонент в семантичния инвариант на маркираните пълни имена) и “Аз не се обръщам към теб така, както се обръщат обикновено към децата” (компонент от семантичния инвариант на немаркираните имена). Докато първият отразява сериозността, която влага възрастният говорещ при назоваването на едно дете с пълното му маркирано име,

то вторият е “квазисериозен и не толкова сериозен” (Вежбицка 1992: 113), както този, който се приписва на маркираните пълни имена. Обяснението се състои в следното. Едно дете, чието пълно име има кратък вариант, само по изключение ще бъде назовано с пълното си име. Това се случва тогава, когато говорещият е изключително сериозен, изразява неодобрение или самото изказване има официален характер. Не така сериозно или официално звучи немаркираното пълно име, отправено към дете, доколкото това е единствената възможност за обръщение или за обикновена референтна употреба, която звучи неутрално и без съответните конотации. Именно неутрално, а не така строго и сериозно, както маркираното пълно име или пък ласкаво, както типичните детски имена за момчета със суфикс -чо и -ко или за момичета на -че. Друг е въпросът, че в българския език за малките момченца и момиченца се предпочитат именно имената на -чо, -ко и -че. Това е причината, поради която в семантичния инвариант на немаркираните имена се включва компонентът “Аз не се обръщам към теб така, както обикновено се обръщат към децата”, който отличава българската от английската система на имената. В английския език се счита за прието малките деца да бъдат назовавани с немаркираните си пълни имена, доколкото липсват други специални форми.

Както вече беше отбелязано, тълкуването на личните имена се основава на сравнение при употребата на две или повече конкуриращи се форми. Така говорещият, когато се обръща към събеседник, чието пълно име е маркирано, в зависимост от отношенията помежду им избира между пълното име и краткото име или между пълното име и комбинация от фамилното и обръщенията “господин”, “госпожа”, “госпожица”. При немаркираните пълни имена изборът се осъществява само между пълното и фамилното име, придружено от приетите в обществото обръщения. Компонентът, който при маркираните и при немаркираните пълни имена е еднакъв и отразява противопоставянето между употребата на пълните лични имена и фамилните с официалните обръщения, е: “Аз не се обръщам към теб така, както обикновено се обръщат хората към недобре познати и/или към напълно непознати, с които се намират в официални отношения”.

Необходимо е да изтъкнем, че говорещият не винаги е свободен да избере името, с което да се обърне към събеседника си. Но дори и в такива случаи остава валидността на горните тълкувания, защото

въпреки всичко първоначалното значение, вложено в съответното име, съществува обективно (Вежбицка 1992: 111).

В заключение може да се каже, че основанията за разграничаване на пълни маркирани и немаркирани имена са прагматични и отразяват противопоставяния в сферата на човешките взаимоотношения между познати/непознати хора, близки/неблизки и официални/неофициални отношения. Използването на пълно маркирано име за обръщение или за обикновена референция означава, че референтът е познат, с когото говорещият не е в близки, но не е и в официални отношения, а немаркираното име реферира само към добре познат, без информация за вида отношения – близки или далечни. Следователно различните пълни имена имат различен семантичен и прагматичен потенциал. Затова за детайлизиране на сега съществуващата класификация следва да се отделят в двете големи групи на пълните мъжки и женски имена подгрупите на маркираните и немаркираните мъжки и женски имена. Съществуването на маркирани и немаркирани имена е езикова универсалия, на която се подчинява и българската антропонимична система. Ето защо съществуващото деление сред личните имена трябва да бъде отразено и да намери своето място в една по-нова класификация на българските собствени лични мъжки и женски имена.

БИБЛИОГРАФИЯ

- Грамматика на съвременния български книжовен език. Том 2. Морфология. С.: Издателство на БАН, 1983.
- Wierzbicka, A. Personal names and expressive derivation. – *Semantics, Culture and Cognition: Universal human concepts in culture-specific configurations*. New York: Oxford University Press, 1992.
- Wierzbicka, A. *Semantics. Primes and Universals*. Oxford/New York: Oxford University Press, 1996